

SON GÜRCÜ KRALI II. SOLOMON'UN RUSLARA KARŞI MÜCADELESİ ve OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ

A. Batı Gürcistan'da Osmanlı
Hâkimiyetinin Zaafa Uğraması

I. II. Solomon'a Kadar Osmanlı-
Gürcü İlişkileri

Nebi GÜMÜŞ

Yrd. Doç. Dr., Rize Ü. İlahiyat Fakültesi

Türk-Gürcü siyasî ilişkileri,
Türklerin, Türkistan coğrafyasından

batıya göç etmeye başladıkları dönemlere kadar eskiye götürülebilir. İlişkiler, özellikle Selçuklular döneminde Türklerin büyük göç dalgaları halinde Kafkasya ve Anadolu'ya yerleşmesiyle yeni boyutlar kazanmış, İstanbul'un fethi ise Türk-Gürcü ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

İstanbul'un fethinden hemen sonra Batı Gürcistan yöneticileri Osmanlı hâkimiyetini tanımışlar ve İmereti Krallığı,¹ Osmanlı Devleti ile siyasî ilişki kuran ilk Gürcü devleti olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgeye² göre bu husus, son dönem İmereti yöneticileri tarafından dile getirilmiştir. Daha önce Bizans ile iyi ilişkiler ve yakın ittifak içinde bulunan İmereti krallarının, İstanbul'a hâkim olarak bu gücün yerini alan Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurmayı, politikaları için uygun buldukları düşünülebilir. 1454'de Abhazya ve 1461'de Trabzon'un alınması, Batı Gürcistan'ın Osmanlı Devleti ile daha fazla yakınlaşmasına ve bölgedeki Osmanlı nüfuzunun artmasına yol açmıştır. 1578'de Lala Mustafa Paşa'nın serdarlığında açılan Kafkasya seferi de, İran hâkimiyetindeki Tiflis ve Doğu Gürcistan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile sonuçlanmıştır.³

Bundan sonra ilişkilerin genel anlamda yakın ittifak ve karşılıklı güven esasına dayalı olarak sürdüğü söylenebilir. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'da sancakbeyi olduğu dönemde İmereti başkenti Kutais'e düzenlediği seferden itibaren ilişkilerin sürdüğü yaklaşık dört asır boyunca iki taraf arasında ciddi bir çatışmanın ortaya çıkmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Osmanlıların, Gürcüle-

¹ İmereti, Gürcülerin Batı Gürcistan için kullandıkları bir isimdir. Bu ad, Osmanlı arşiv belgeleri ve tarihi kaynaklarda Açıkbaş, kralların unvanı ise *melik* ve *han* olarak geçmektedir. Batı Gürcistan'da genellikle İmereti kralına bağlı olarak feodal bir yapı içinde varlığını sürdüren Samegrelo hâkimleri için *dadyan* ve Guria yöneticileri için ise *guriel/guryel* unvanı kullanılmaktadır. Osmanlı kaynaklarının ise, İmereti kralları gibi bu mahalli yöneticilere de *melik* unvanını lâyık gördükleri dikkat çekmektedir.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hatt-ı Hümayûn*, 44604: Gürcü beylerinin 9 Ramazan 1235 (20. 06. 1820) tarihli Gürcüce mektuplarının tercümesi.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993; Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-İllerini Fethi*, Ankara 1993; Nebi Gümüş, *XVI. Asır Osmanlı-Gürcistan İlişkileri*, doktora tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2000.

rin hukukunu korumada hassas davrandıkları ve bu hususta İmereti krallarının önemli rolleri olduğu dikkat çekmektedir. 16. yüzyıla ait bir belge, bu konuya ışık tutacak niteliktedir. Kudüs'te, eskiden beri ziyaret ettikleri bir yer Franklar ve Ermeniler tarafından Gürcülerin elinden alınca İmereti kralı durumu İstanbul'a bildirmiş, bunun üzerine Kudüs kadısı ve sancakbeyinden durumun tetkik edilmesi ve şikâyet doğru ise ziyaretgâhın Gürcülere iade ettirilmesi istenmiştir.⁴

2. Rusların Batı Gürcistan'ı İşgali

Ruslar, 1801'de Tiflis'i işgal ettiler ve burayı doğrudan Moskova'ya, Gürcü Kilisesi'ni de Rus Kilisesi'ne bağladılar. Bundan sonra Tiflis ile Karadeniz ve Kırım arasında bir bağlantı hattı kurmak için Batı Gürcistan'ı ele geçirmek isteyen Ruslar, buradaki yönetimleri hedef aldılar. İhtilâflardan yararlanarak bölgeye nüfuz eden Ruslar, önce Guria, Samegrelo ve Abhazya'yı ele geçirdiler, ardından İmereti kralı II. Solomon'u (1789-1810) sıkıştırılmaya başladılar.

Bu dönemde Rusların İmereti'nin yanı sıra önemli hedeflerinden birisi, Osmanlıların Kafkasya'da tutunabilmeleri için stratejik öneme sahip Ahıska olmuştur. Kont Vorontsov'un Prens Tsitsianov'a yazdığı 5 Ağustos 1803 tarihli mektupta, ayrıntıların daha önce yazılmış olduğuna işaret edilerek bütün gücünü Batı Gürcistan'ı ele geçirmek için teksif etmesi ve Ahıska'yı elde etmek için uygun zamanı kollamasını istemesi,⁵ bu husustaki Rus politikalarını açıkça göstermektedir.

1803 yılında Redutkale'yi inşaya başlayan Ruslar, bir yıl geçmeden Samegrelo'yu ele geçirdiler ve II. Solomon'un Grigol Dadiani kuvvetlerine karşı üstünlük sağlaması üzerine General Litvinov'u, işgal için İmereti'ye gönderdiler.⁶ Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan İmereti, Samegrelo beyinin Rusları ülkesine davet etmesiyle her yönden Ruslar tarafından sarılmış oldu. Bağımsızlığını koruyamayacağını anlayan İmereti kralı, ülkesini Ruslara teslim etmek zorunda kaldı ve 25 Nisan 1804'te Rus hâkimiyetine geçen İmereti bir Rus vilâyeti haline getirildi.⁷ İmereti kralı, bölgedeki Rus hâkimiyetine rağmen meşruiyetini sürdürüyor ve hâlâ sınırlı da olsa askerî bir güce sahip bulunuyordu.

Başkent Kutais'i terk etmek zorunda kalan II. Solomon Vartsihe'ye geçti.⁸ 1806 yılından itibaren Ruslara karşı açıktan mücadeleye başladı,⁹ fakat bölgedeki Rus ilerlemesini durdurmaya gücü yetmedi. Bu yıl içinde Ruslar, Gürcistan'ın Karadeniz sahilinde Poti ve Anakara arasındaki Kemhal Boğazı iskelesini ele geçir-

⁴ BOA, *Mühimme Defteri*, XXX, 63.

⁵ Henry John Armani, *The Russian Annexation of the Kingdom of Imeretia, 1800-1815: in the Light of Russo-Ottoman Relations*, doktora tezi, Georgetown University 1970, s. 537.

⁶ W. E. D. Allen, *A History of the Georgian People*, London 1932, s. 216.

⁷ John F. Baddeley, *Rusya'nın Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil*, trc. Sedat Özden, İstanbul 1989, s. 88.

⁸ Devi Kaçarava, "Solomon II", *İvane Cavahişvili Entsiklopeduri Leksikonı*, Tbilisi 2002, s. 614.

⁹ Baddeley, 96.

diler.¹⁰ Kral, aynı yıl Osmanlı topraklarına karşı saldırıya geçen Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katıldı ve daha önce kaybettiği tahtını bir ara yeniden ele geçirme fırsatı buldu. Fakat bu başarısı kalıcı olamadı. Ruslar, devam eden savaşta 1807 yılında Poti, Kars ve Ahıska üzerine yürüdüler, fakat Gudoviç'in Ahilkelek önlerinde büyük bir yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kalması sebebiyle başarılı olamadılar.¹¹

Bundan sonra Ruslar, II. Solomon'un Osmanlı Devleti ile irtibatını koparmak ve Osmanlı kuvvetlerinin bölgeye yardımını engellemek için Poti ve Karadeniz sahilini işgale giriştiler. 24 Kasım 1809'da Poti kalesini kuşattılar. Poti, ilk kez Ruslar tarafından kuşatılmış oluyordu. Çıldır valisi Vezir Selim ve Trabzon valisi Şerif Mehmed Paşaların ihtilâfından¹² faydalanan Ruslar, kaleyi ele geçirdiler.¹³ Hâkimiyetlerini 1809 yılında Guria'nın yanı sıra Sohum ve Abhazy'a da teşmil eden Ruslar 1810'a geldiğinde Kafkasya'daki Hıristiyan halkları birleştirme işini tamamlamış¹⁴ ve bölgenin büyük bir bölümünü ele geçirmiş¹⁵ bulunuyorlardı.

3. II. Solomon'un Rusların Eline Geçmesi

II. Solomon, Ruslara karşı mücadelesinde başarılı olamamış ve 1810 yılında teslim olmak zorunda kalmıştır. 20 Şubat günü Rus ordusu kendisine karşı harekete geçtiğinde kralın 5 bine yakın askeri bulunuyordu. Fakat halkın dağlara kaçıp köylerin iki-üç gün içinde pes etmesi, Samegrelo ve Guria beylerinin Ruslara yardımı, Ahıska'dan yardım gelmemesi ve Rusların durumdan haberdar olması¹⁶ gibi hususlar kralın Ruslara rağmen ülkesinde kalabilmesini imkânsız hale getirmişti. Bununla birlikte kral, mücadeleden vazgeçme niyetinde değildi. Bir sabah Rusların hazırlıklarından habersiz bir şekilde Vartsihe'den çıkıp Bağdat'a gitti ve burada 2 bin asker topladı. Ahıska yolunun tutulmuş olduğunu öğrenince Ahıska beylerbeyine adam gönderip yardım istedi. Adamları Ahıska'ya ulaştılar fakat bölgedeki Rus birlikleri sebebiyle kralın yanına dönemeditler. Kral, Ahıska'dan yardım alamadığı gibi en yakın adamı Solomon Leonidze'nin desteğinden de mahrum kalınca Ruslara teslim olmak zorunda kaldı. General Tormasov kendisine getirilen kralı tutuklayarak Tiflis'te hapsetti ve kaçmaması için sıkı tedbirler aldı. Rusya'ya gönderilmesi için yazışmalar tamamlanma aşamasına geldiğinde 10

SÜİFD / 22

107

¹⁰ Ayrıntı için bk. BOA, HH, 41466, 42034 D; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979; Baddeley, 99.

¹¹ Baddeley, 96 vd.

¹² Ayrıntılar için bk. BOA, HH, 3360, 3369, 3432, 16858, 36026 C, 43842, 47908, 47909, 47909 A, B, 47910 C; CH, 739, 4537; Gökçe, 201-202.

¹³ BOA, HH, 44291 E, F; Fehmi İsmail, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Bellekten*, XLVI, sy. 181, Ankara 1982, s. 75; Baddeley, 99.

¹⁴ Baddeley, 99.

¹⁵ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, 2. bs., s. 300.

¹⁶ Teopile Huskivadze, *Imeretis Mepe Solomon Meore*, Kutais 1990, 2. bs., s. 11.

Mayıs 1810 gecesı adamlarının yardımıyla tebdil-i kıyafet ile dışarı çıkan kral hapisten kaçınıldı ve Tiflis'ten uzaklaştırıldı.¹⁷

II. Solomon Vartsihe'de bulunduğu sırada, Gürcistan'daki Rus kuvvetleri komutanının elçileri defalarca gelip kendisiyle görüştüler. Kralın bu görüşmeleri kısa tuttuğu, hatta pek istemediği, bazen de bu yöndeki talepleri geri çevirdiği dikkat çekmektedir. Bir elçinin Kutais'teki sarayına dönüp orada yaşamasını teklif etmesi üzerine "Rus askerleri varken asla" şeklinde cevap vermesi,¹⁸ onun hiçbir şekilde Ruslara güvenmediğini göstermektedir.

B. Osmanlı Devleti'nin II. Solomon'u Ruslara Karşı Desteklemesi

I. II. Solomon'un Osmanlı Devleti'ne Sığınması

Ruslar tarafından hapiste tutulduğu Tiflis'ten kaçan II. Solomon, Ahıska'ya gelerek Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.¹⁹ Mayıs 1810'da İmereti sınırından Osmanlı hâkimiyetinde olup Rusların takip edemeyecekleri Ahıska'ya geçen kralın yanında aralarında prens ve soyluların da yer aldığı dört yüz kişinin bulunduğu belirtilmektedir.²⁰

Osmanlı idarecileri ve Müslüman Gürcüler, Ahıska'da Gürcü kralını ve adamlarını sempati ile karşıladılar. Ruslara karşı savaş kararı alındı. Selim Paşa Himşiaşvili de Rusların İmereti'den çıkarılıp kralın ülkesine dönebilmesi için yardım sözü verdi. Kral ve adamları, İstanbul'a mektup göndererek öteden beri Osmanlı tebaası olduklarını, Açıkbaş toprağının Osmanlı'ya ait olduğunu, Gürcistan halkının şimdiye kadar Osmanlı Devleti sayesinde emniyet içinde yaşadığını, fakat birkaç yıldır çeşitli hilelerle Rusların Gürcistan'ı işgal edip huzurlarını kaçırdığını yazdılar.²¹ Etrafına topladığı adamlarıyla Ruslara karşı mücadele başlatan kralın durumu ve yardım talebi kendisine iletildiğinde Sultan II. Mahmud'un bu talebe cevabı tahmin edilebileceği gibi olumlu olmuştur. Gürcü kralına bir mektup yazan ve mektubunda Gürcistan'ın Osmanlı hâkimiyetine girdiği zamandan beri emniyet ve asayiş içinde olduğuna işaret eden padişah, Gürcü topraklarının Rus işgalinden kurtarılması için gerekli desteğın sağlanacağını ifade etmiştir.²²

Gürcistan sınırında stratejik bir yer olan Ahıska, bundan sonra Gürcistan'ın Ruslar tarafından işgaline karşı çıkan Doğu ve Batı Gürcistan'dan gelen pek çok kimsenin toplandığı yer olmuştur.²³ Özellikle Şerif Paşa'nın Ahıska'da olduğu dönemde bu durum daha dikkat çekicidir. Çünkü Şerif Paşa ile II. Solomon arasında bir dostluk vardı. Kralın 1802 yılında Şerif Paşa'nın verdiği askerî destek

¹⁷ Huskivadze, 29-32.

¹⁸ Huskivadze, 6 vd., 26.

¹⁹ Allen, 217; Kaçarava, 614.

²⁰ Armani, 505.

²¹ Ayrıntı için bk. BOA, CH, 2217, 3808; HH, 44615 E.

²² Şanizâde Mehmed Ataullah Efendi, *Şanizâde Tarihi*, İstanbul 1873, II, 28-30.

²³ Armani, 528; Huskivadze, 14 vd.

sayesinde Samegrelo beyine karşı başarılı olduğu, sonraki yıllarda Ahıska'yı terk etmek zorunda kalan Şerif Paşa'nın geri dönebilmesi için Gürcü kralının da ona destek verdiği²⁴ gibi hususlar dikkate alınırsa bu dostluğun boyutu daha iyi anlaşılabilir. Burada belirtmek gerekir ki, İmereti'nin Rus işgalinden kurtulması için en çok çaba harcayan Ahıska bölgesi halkı olmuştur. Bu sebeple Tiflis'teki Rus generali Ahıska halkını Osmanlı Devleti yetkililerine şikâyet edecektir.

II. Solomon, Ahıska'da bağlularının çağrısını beklerken ülkesinde kıtlık ve veba salgını olduğunu öğrendi. Kralın, Ruslara karşı askerî mücadelede başarı şansının iyice azaldığını belirten H. J. Armani, zafer için monarşiyi desteklemek üzere İmereti halkının isyanı ile aynı zamanda İran ve Osmanlı ordularının Ruslara karşı birlikte hareketi ve Çerkezlerle Dağıstanlıların eşzamanlı isyanı olmak üzere üç şeyin mutlaka gerekli olduğunu belirtmektedir. Armani, nihayet başarının, Napolyon ve Osmanlılarla savaşan Rus ordularının Batı Avrupa ve Balkanlarda meşgul olmalarının devamına bağlı bulunduğunu da ilave etmektedir.²⁵

2. II. Solomon'un Trabzon'da İkameti

Bir süre Ahıska'da kalan II. Solomon, daha sonra Trabzon'a gelerek mücadelesini buradan yürütmüştür. Bu sırada Trabzon, Rus zulmünden kaçarak yurdunu terk etmek zorunda kalan çok sayıda Gürcünün sığınma yeri olmuştu.²⁶

II. Solomon, Trabzon'da Gürcü kralları, prensleri ve Gürcistan'dan İstanbul'a seyahat edenlerin misafir edildikleri bir saraya yerleştirildi. Zakariya Tsitsinadze, kralın buraya gelişine refakat eden Müslüman bir Gürcü olan Kobuleti'li Hüseyin Kayjaradze'nin şu sözlerini nakletmektedir: "Ruslar İmereti'yi işgal ettiklerinde Kral Solomon adamlarıyla Kobuleti'ye geldi. Ben o zamanlar gürbüz bir delikanlı idim, beyler yanına üç yüz adam vererek onu Trabzon'a gönderdiler. Ben de o adamlarla beraber Trabzon'a gittim. Bizi yanında üç gün misafir eden kral, dördüncü günü ayrılırken bize hediyeler verdi."²⁷

Bu arada kralın Keyhüsrev (Kayhosro) ve David adlı elçileri İstanbul'a gelerek padişahla görüşüp yardım istemişlerdir. Osmanlı tebaası olduklarını söyleyen elçiler kadim cizye ve peşkeşlerini vereceklerini taahhüt edip İmereti, Solomon'a verilirse 4-5 bin Osmanlı askerini saklayabilecekleri ve müttefik olarak her an savaşa hazır olacakları konusunda bir senet vermişler, "İçtenlikle baş verip kan dökeriz" demişlerdir.²⁸

Elçiler, İstanbul'da Vahid Efendi ile bir görüşme yapmışlar, İstanbul Rum Patriği ve iki tercümanın da bulunduğu görüşmede; Rusların Gürcistan'daki askerî

²⁴ Armani, 531 vd.

²⁵ Armani, 508 vd.

²⁶ BOA, HH, 41968; 44615 C, İ; 41466; Gökçe, 204.

²⁷ Zakariya Tsitsinadze, "Trapizoni", *Sakartvelo*, 23.04.1916

²⁸ BOA, HH, 44599 D: Solomon'un İstanbul'a gelen elçilerinin verdiği 1226 (1811) tarihli senet; Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, Dersaadet 1309, X, 5; IX, 223 vd. Keyhüsrev ve David'in çeşitli dönemlerde İstanbul'a gelişleri, maaş tahsisi vs. için bk. BOA, CH, 2555, 3949, 5863, 6555.

varlığı, Gürcü kabilelerin birbirleriyle ve Ruslarla ilişkileri, Rusların Gürcistan'dan çıkarılıp II. Solomon ve adamlarının ülkelerine nasıl dönebilecekleri gibi konular ele alınmış ve bunun için bir plan üzerinde mutabakata varılmıştır. Plana göre Canik'ten 20 bin, Trabzon, Kars, Erzurum ve başka yerlerden 10 bin asker ve yeterince mühimmat gönderilecek; Samegrelo ve Guria beylerinden yardım istenecek, yardım edenlere atıyye verileceği Gürcistan'a bildirilecek ve Gürcü kabileleri Ruslara karşı harekete geçirilecekti. Elçiler, ayrıca Patrik'ten de Ruslara meyleden Gürcü beylerinin aforoz edilmesini istemişlerdir.²⁹

Yardım isteyen II. Solomon'a, krallığının tanındığı ve kendisine yardım edileceği bildirilip bölge valileri de destek ve yardım hususunda görevlendirildiler.³⁰ Bundan sonra krala Nisan 1811'de bir ferman yazıldı ve elçiler geri dönerken Erzurum valisi Emin Paşa aracılığıyla kendisine bir hil'at gönderildi. Ve en önemlisi Emin Paşa kralla haberleşerek Rusları Gürcistan'dan çıkarmakla görevlendirildi. Çıldır valisi Şerif Paşa'dan da Emin Paşa'ya yardım etmesi istendi. Krala, hil'atin yanı sıra Açıkbaş Hanlığı berati verilmiş, menşur ve harçlık olarak da 5 bin kuruş gönderilmiştir. Osmanlı tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa, durumu, Rusya'ya karşı Gürcülerle işbirliği için çok önemli bir fırsat olarak değerlendirmektedir.³¹

3. Osmanlı Devleti'nin II. Solomon'u Ruslara İade Etmemesi

II. Solomon ülkesini işgalden kurtarmak için mücadele ederken Ruslar, Rus düşmanı olduğu gerekçesiyle cezalandırmak için kralın kendilerine teslimini istemişlerdir. Osmanlı Devleti ise kralı teslim etmemiştir. Trabzon valisi, konuyla ilgili Rus talebi kendisine ulaştığında iki devlet arasında sınırın Kuban olduğunu ve dolayısıyla İmereti'nin Osmanlı toprakları içinde yer aldığını beyanla bu isteği reddetmiş ve durumu Babiali'ye bildirmiştir.³²

Osmanlı Devleti temsilcileri, Bükreş Antlaşması müzakereleri sırasında da Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını tanımamak için büyük çaba harcadılar.³³ Osmanlılar, bölgede tutunmak için Karadeniz ve Faş nehri ile Gürcistan'a nakliyat yapmak isteyen Rusların talepleri karşısında ilhakı kabul etmeden nakliyata izin verme cihetine gittiler.³⁴ Bu müzakereler sırasında Gürcülerle ilişkilerde bazı sorunların olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim Rusya ile muahede yapılacak diye harçlık ve tahriratla yetinilmiştir. Böyle muameleye devam edilirse kralın Ruslara tâbi olmanın başka çaresinin kalmayacağına Bâbîâli'ye bildirilmesi üzerine Sadrazam Hurşid Ahmet Paşa'dan gelen ve II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnunu havi bir yazıda kralın Erzurum'da kalması ve kendisine iyi davranılması istenmiş, ayrıca yardım isteme-

²⁹ BOA, HH, 44594; II. Mahmud'un 1226 (1811) tarihli hatt-ı hümayûnu; 44599 Ç; Vahid Efendi'nin 1 Rebiyülevvel 1226 (2.6.1811) tarihli tezkeresi.

³⁰ BOA, HH, 44599 Ç.

³¹ Cevdet, IX, 318-224.

³² BOA, CH, 3800; HH, 16382; 44615 C, 48970.

³³ BOA, HH, 44367 A, 44418; Fehmi İsmail, 74, 81, 96, 100.

³⁴ Fehmi İsmail, 81 vd.

den kendi adamları ile Rusları ülkesinden çıkarabilirse kendisine her türlü yardım yapılacağı bildirilmiştir.³⁵ Krala hil'at ve menşur verildiğinde Çıldır valisi, Gürcülere yardım edememişti. Çünkü Küçük Kaynarca Anlaşması'nda Gürcülerin Osmanlı tebaası oldukları kabul edilmiş ve Bükreş Anlaşması ile de Anadolu sınırını eski haliyle bırakarak Gürcistan, Osmanlı sınırları içinde kalmış olmakla birlikte bu gerekçe ile Gürcistan'ı zapt etmenin yeni meseleler ortaya çıkarmasından korkulmuştur.

II. Solomon, Bükreş Anlaşması'ndan sonra da Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Bir elçisi, 1813 yılında İstanbul'a gelerek Rusların İmereti'yi tahliye etmesinin temini için yeniden destek talep etmiştir. Daha önce bu husus için görevlendirilmiş olan Erzurum valisi Emin Paşa başarısız olduğu için görevden alınarak yerine Ahmet Paşa tayin edilmiştir. Bu sırada bölgede durum, Osmanlılar için hiç de iç açıcı değildi. Ruslar, sadece İmereti'yi değil Anakara ve Kemhal taraflarını da tahliye etmemişlerdi. Hatta yeni müstahkem tabyalar ve İmereti'ye birkaç araba geçecek şekilde yollar yapmışlardı.³⁶

1813 ve öncesinde Rusların Kafkasya'daki başarıları ve Türkiye ile İran'dan yeterli yardımın alınamayacağına inanılması üzerine Gürcü vatansever isyancılar ve bölgedeki küçük Dağlı hanlıklarının tüm cesaretlerinin kırıldığı ifade edilmektedir.³⁷ Gürcüler, bir türlü askerî destek alamadıkları için zamanla hayal kırıklığına uğramışlardır. Ruslara karşı mücadelede Osmanlı Devleti'nin desteğini alamamanın ızdırabı ve çaresizlik içinde olan Guria beyinin kendisine gelen elçi aracılığı ile gönderdiği şu mesaj son derece manidardır: "Eğer bana yardım edip Moskofu Gürcistan'dan ihraç ederseniz, sadakatle padişahın hizmetindeyim. Moskovlu çıkmazsa tekliflerinizin hiç birini lisanıma almam ve Osmanlı hizmetinde bulunmam. Zira Moskovlu içimizde iken devlete hizmet edemem."³⁸ Gürcüler, yine de 1814 yılı içinde gönderdikleri mektup ve dilekçelerde, Rus saldırıları sebebiyle dağlara çıktıklarını, Osmanlı Devleti için savaşmaya ve canlarını vermeye hazır olduklarını, Rus işgali altında yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiklerini hatta mallarını evlâd ü iyâllerini orada bırakarak hicret etmek istediklerini bildirip³⁹ Rus zulmünden kurtarılmaya taleplerini seslendirmeye devam etmişlerdir.

Bu sırada İmereti, Guria ve Samegrelo bölgeleri hatta bütün Gürcistan karışıklık içindedir. Buralardaki kabileler bir taraftan Ruslara karşı savaşırken diğer taraftan birbirleri ile mücadele etmektedirler. Trabzon'da bulunan Gürcü beyleri, Gürcistan'ın çeşitli bölgelerine adam göndererek, son gelişmeleri takip ve buradaki yöneticilerle birlikte harekât planı hazırlamakta idiler. 1815 yılı içinde Gürcistan'a giden elçilerin Osmanlı taraftarlarından Trabzon'daki Gürcü beylerine getir-

³⁵ BOA, HH, 41459.

³⁶ BOA, HH, 16690; 44518 A; 44607: Erzurum valisi Emin Paşa'nın azli ve yerine Ahmet Paşa'nın tayini hakkında II. Mahmud'un 1228 (1813) tarihli hatt-ı hümayûnu.

³⁷ Baddeley, 109.

³⁸ BOA, HH, 44615 G: Güryel'in 1230 (1814) tarihli cevabı. Ayrıca bk. HH, 44517 A.

³⁹ BOA, HH, 44615, 44615 G, G/1, H.

dikleri mesaj şöyleydi: "Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'den size yardım olacaksa bundan daha güzel fırsat olmaz. Biz de padişahın hizmetindeyiz ve intikam için hazırız." Trabzon'daki Gürcü beyleri bu mesajı aldıktan sonra, burada beklemelerinin boşuna olduğunu, harp hazırlığı yapıp ülkelerine dönmek istediklerini padişaha bildirmişler, yanlarına asker verilirse Ruslara karşı savaşın onları ülkelerinden çıkaracaklarını, asker yardımı yapılmayacaksa, kendilerine müsaade edilmesini istemişlerdir.⁴⁰

Osmanlıların, Ruslarla daha dikkatli ilişkiler kurmak durumunda oldukları için II. Solomon'un ülkesine dönüp iktidarı ele geçirmesi fikrine bir süre sonra soğuk bakmaya başladıkları iddia edilmektedir. İstanbul'daki Rus büyükelçisi İtalinsky, İstanbul'dan General Rtişçev'e yazdığı 2 Mart 1814 tarihli bir yazıda Osmanlı Devleti'nin Gürcü kralına olan desteğini çektiğini ve artık Rusya'ya karşı yürütülen gerilla savaşını desteklemeyeceğini bildirmektedir. 1815 yılı Ocak ayı başında Gürcü kralı ile birlikte gelen dört yüz kişiden sadece yirmi beşinin kaldığı, yardımın kesilmesi sebebiyle atlarını ve silahlarını satmak zorunda kalan kralın tahtına kavuşmak için son bir girişiminin de Bâbüâlf desteğine mazhar olmaması üzerine bütün umudunu yitirdiği, fakat en sadık adamları olan Keyhüsrev ve Simon Tsereteli'nin ölümüne kadar yanından hiç ayrılmadıkları belirtilmektedir.⁴¹

II. Solomon, son zamanlarında ülkesine dönüp tahtına kavuşmaktan büyük ölçüde ümidini yitirmiş görünmektedir. Son dönemde Batı Gürcistan'a giderek gizlice eski bağlıları ile görüştüğü, fakat mücadele için somut bir desteğin ortaya çıkmaması üzerine Trabzon'a döndüğü ve bundan sonra herkesten ve her şeyden uzaklaştığı, yüreğini burkan umutsuzluk sebebiyle sıklıkla deniz kenarına gidip Karadeniz'in sularına bakıp düşüncelere daldığı belirtilmektedir.⁴² Ayrıca kral, Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı kendisini askerî anlamda desteklemesinin zorlaştığını anladığı da düşünülebilir. Trabzon valisi Süleyman Paşa'nın bu noktada kralın Ruslara meyletmemesi için ciddi bir çaba içinde olduğu görülmektedir. Nitekim vali, Tiflis'teki Rus generalinden gelen ve kralın Ruslara tâbi olduğu iddiasını içeren mektuba red cevabı vermiş, ayrıca Gürcü kralının Rusya'ya tâbi olduğu yolundaki haberlerin asılsız olduğunu belirterek sadakatin-den dolayı kralın taltifini İstanbul'a teklif etmiştir. Paşaya göre kral, mal için Ruslara tâbi olacak biri değildir. Üstelik Osmanlı Devleti'nin yardımına muhtaçtır ve tahtını bu yardımla elde etmek istemektedir.⁴³

Ruslarla uzlaşması uzak bir ihtimal olan Gürcü kralının tahtına kavuşmak için Osmanlı dışında da destekler aradığı görülmektedir. Nitekim II. Solomon, Rus tehdidi karşısında 1801'de Napolyon'dan himaye istemiş, bu isteğini 1811'de

⁴⁰ BOA, HH, 44517 E: Trabzon Valisi Süleyman Paşa'nın 15 Ramazan 1230 (21. 8. 1815) tarihli tahriratı: Ayrıca bk. BOA, HH, 44517 F, G.

⁴¹ Armani, 508 vd.

⁴² Kasradze, "Tanjuli Gvirginosani", *Sakartvelo*, 14.04.1916.

⁴³ BOA, HH, 16690: Trabzon valisi Süleyman Paşa'nın Bâbüâlf'ye 1231 (1815) tarihli yazısı ve II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnu.

tekrarlamış fakat olumlu cevap alamamıştır.⁴⁴ Trabzon'daki Fransız konsolosun da Napolyon'un Rusya'ya karşı mücadelesinde Gürcülerden yararlanma düşüncesinde olduğu ve işbirliğine sıcak baktığı belirtilmektedir.⁴⁵ Bu uygun ortama rağmen gelişmeler bir işbirliği ile sonuçlanmamış ve destek arayışı bir netice vermemiştir.

4. II. Solomon'un Trabzon'da Vefatı

Ülkesini Ruslardan kurtarmak için beş yıl boyunca mücadelesini Trabzon'dan yürüten II. Solomon, 19 Şubat 1815'de Trabzon'da vefat etti.⁴⁶ Vefatı için 7 Şubat 1815 tarihi de zikredilmektedir.⁴⁷ H. J. Armani, bu farkın Julian ve Gregor-yen takvimleri arasındaki farktan kaynaklandığını belirtmektedir.⁴⁸ Son Gürcü kralı hakkında bir risale kaleme almış olan T. Zuskvadze, kralın 37 yaşında vefat ettiğini kaydetmektedir.⁴⁹ Fakat doğum tarihinin 1772⁵⁰ olduğu dikkate alınırsa vefatında 42 veya 43 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Rum Kilisesinde bulunan mezar taşında şöyle yazdığı kaydedilmektedir: "Bu mezarda son İmereti kralı Solomon yatıyor yıl 1815."⁵¹ Kralı, Trabzon'da son zamanlarında gören Ermeni seyyah Bijişkyan, Gürcülerin son kralları öldüğünde kırk gün süren matemleri sırasında elbiselerini parçalayıp saçlarını yolduklarını ve dehşetli bağrıışlarla göğüslerini dövüklerini müşahede ettiğini nakletmektedir.⁵²

II. Solomon'un vefatının Gürcistan tarihi açısından ayrı bir önemi vardır. Zira son Gürcü kralı olarak kabul edilmektedir ve ölümüyle birlikte Gürcistan'da hüküm süren Bagratiler hanedanı son bulmuştur.

II. Solomon'un mezarı, 175 yıl sonra 30 Ekim 1990'da Gürcistan'da Gelati Manastırı'na nakledilecektir. Nakil işleminin 1991'de yapıldığı görüşü⁵³ doğru olmamalıdır. Zira mahallî bir yayının Aralık 1990 sayısında mezarın törenle nakledildiği haberi yer almaktadır.⁵⁴ Bu da nakil işleminin daha önce olduğunu göstermektedir. Gürcü kralının maiyetinden Trabzon'da kalanlar olduğu ve onların torunlarının 1920'li yıllarda Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi sırasında Yunanistan'a yerleştikleri tahmin edilmektedir.

⁴⁴ İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul 1958, s. 402.

⁴⁵ Kasradze, "Tanjuli Gvirvinosani", *Sakartvelo*, 14.04.1916.

⁴⁶ Armani, 509; Huskvadze, 34.

⁴⁷ M. F. Brosset, *Histoire de la Georgie*, III/1, 644; Kasradze, "Tanjuli Gvirvinosani", *Sakartvelo*, 14.04.1916.

⁴⁸ Armani, 509.

⁴⁹ Huskvadze, 34.

⁵⁰ O. Soselia, "II. Solomon", *Kartuli Sabçota Enstiklopedia*, Tbilisi 1985, IX, 457.

⁵¹ Huskvadze, 34.

⁵² P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyılan Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*, trc. H. D. Andreyan, İstanbul 1969, s. 68.

⁵³ http://en.wikipedia.org/wiki/Solomon_II_of_Imereti

⁵⁴ <http://www.mimarlarodasitrabzon.org/sayi02.htm>

5. II. Solomon Sonrası Osmanlı-Gürcü İlişkileri

Osmanlı Devleti, II. Solomon'dan sonra da Gürcüleri Ruslara karşı desteklemeye devam etmiştir. Sonraki yıllarda bu çerçevede yapılan yazışmalar ve İstanbul'a gelip yardım isteyen Gürcü beylerine maaş tahsisi⁵⁵ bu çerçevede değerlendirilebilir. Fakat daha önemlisi Osmanlılar, İmereti hanedanının devamını arzu etmişler ve hanedan üyesi birinin kral olarak tahta çıkmasını istemişlerdir.

Osmanlılar, II. Solomon'un yerine İmereti kralı seçilecek kişinin, kim olacağına kanşmamışlar fakat bütün Gürcistan tarafından kabul edilebilir biri olmasını istemişlerdir. Sadarete gönderdiği 14 Eylül 1815 tarihli yazısında İmereti ve Gürcistan'ın Osmanlı mülkü olduğunu belirten Trabzon valisi Süleyman Paşa, İmereti krallarının tayinlerinde menşur îtâsinin âdet olduğunu hatırlatarak Gürcüler tarafından seçilecek kral için isim yeri açık menşur ve hill'at gönderilmesini istemiştir.⁵⁶ Bununla birlikte Mamia Gurieli (Osmanlı arşiv belgelerinde Guryel Mamye) de dahil olmak üzere Osmanlı taraftarı olan hanedan mensupları Ruslardan çekindikleri için ortaya çıkıp kendilerini II. Solomon'un varisi olarak ilân edememişlerdir.⁵⁷ İmereti'deki Gürcü beylerinin Ruslardan çekinmesi normal karşılanmalıdır. Zira Osmanlı Devleti'nin bölgedeki haber kaynaklarına göre Rusların Batı Gürcistan'da 10 binden fazla askeri bulunmaktadır. Ayrıca bu sırada bölgedeki ileri gelen Gürcülerin önemli bir kısmı da Ruslara tâbi olmuşlardı.⁵⁸

Bu duruma ve Rusya'nın bölgedeki güçlü askerî varlığına rağmen Gürcü vatanseverlerin gösterdikleri mukavemet devam etmiştir. Gürcülere Osmanlı desteğinin her şeye rağmen bu dönemde de devam ettiği dikkat çekmektedir. Sonraki dönemde gerçekleşen bir yardım talebi üzerine II. Mahmud, Çıldır beylerbeyi Ali Paşa'dan sulh hükümlerine aykırı olmayacak şekilde yardım imkânlarının araştırılmasını istemiştir.⁵⁹

1819 yılında İmereti ve Guria'da Ruslara karşı ayaklanmalar olmuş fakat bunlar şiddetle bastırılmış,⁶⁰ bundan sonra da Gürcüler Ruslara karşı yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti'nden yardım istemişlerdir.⁶¹ Sonraki dönemlerde de Gürcülerin, Ruslarla mücadelelerinde zor duruma düştüklerinde Osmanlı Devleti'ne sığındıkları, Trabzon ve İstanbul'a gelerek malî ve askerî yardım istedikleri ve taleplerinin karşılanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.⁶²

Osmanlılardan 1819 yılında yardım isteyen Gürcü beylerinin mektubundan Gürcülerin Ruslara karşı tahammüllerinin nasıl tükenmiş olduğu açıkça gö-

⁵⁵ Bk. BOA, HH, 408, 17097, 35300, 44603; CH, 415, 3149, 3706, 3744.

⁵⁶ BOA, HH, 44517 A: Trabzon valisi Süleyman Paşa'nın sadarete 9 Şevval 1230 (14. 9. 1815) tarihli yazısı.

⁵⁷ BOA, HH, 44517 A, D, E

⁵⁸ BOA, HH, 44517 A

⁵⁹ BOA, HH, 44604.

⁶⁰ Mirza Bala, "Gürcistan", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, IV, 843.

⁶¹ BOA, HH, 7584; CH, 3149.

⁶² BOA, HH, 17097.

rılmektedir. Mektupta şöyle denilmektedir: "...On yıldır Rusyalı memleketimize girdi. İleri gelenlerimizi aldattı. Sonra çok ağır vergiler ve mükellefiyetler yükledi. Çok şiddetli bir idare tatbikine başladı. Evlâd ü iyâlimizi tasallut etti. Kocakanlar ve yedi yaşındaki çocukların dışında kalanları Rusya'ya götürdü. Hâlbuki Gürcistan, sâye-i seniyyede asayîşi düzgün bir ülke idi... Artık kat'î kararımızı verdik. Ya Rusları memleketimizden çıkaracağız veya bu ülkeyi tamamen tahrip edeceğiz. Biz Devlet-i Aliyye'nin tebaasıyız. Devlet-i Aliyye'ye lââyık olan, bizi Moskof'un ayağı altında ezdirmemektir. Size sığınıyoruz. Eğer bizi kurtarmazsanız, hepimiz kendi kendimizi öldürerek, Osmanlı tebaasının sağ iken düşmana teslim olmayacağını ispat edeceğiz..."⁶³

Son olarak ifade etmek gerekir ki, Rus işgaline karşı yürüttükleri mücadelede Osmanlı Devleti'nden yardım talep eden Gürcülere, Bükreş Antlaşması ve başka gaileler sebebiyle gerekli yardım yapılamamıştır.⁶⁴

C. SONUÇ

Osmanlı-Gürcistan ilişkileri, İstanbul'un fethinden Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar uzunca bir süreci kapsamaktadır. Batum ve Acaristan, Trabzon'un fethini izleyen yıllarda, İmereti yani Batı Gürcistan ise Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancakbeyi olduğu dönemde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bölgedeki Osmanlı nüfuzu, Rusların 1801'de Tiflis, 1804'de Kutais, 1810'da bütün İmereti, 1828'de Ahıska ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda ise Batum ve Acaristan'ı ele geçirmelerine kadar sürmüştür. Tiflis ve Doğu Gürcistan'da Osmanlı nüfuzu kısa süreli ve sınırlı kalırken İmereti ve Batı Gürcistan'da üç asırdan fazla sürmüştür.

İmereti kralı II. Solomon, başkent Kutais Ruslar tarafından işgal edilince Vartsihe'ye çekilmiş ve mücadelesini buradan yürütmüştür. 1810'da Ruslara teslim olmak zorunda kaldığında Tiflis'e götürülüp burada hapsedilmiş fakat kısa bir süre sonra hapisten kaçarak Ahıska'ya gelip Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Daha sonra Trabzon'a gelen kral mücadelesini buradan yürütmüştür.

Tahtına kavuşmak için Osmanlıdan yardım isteyen II. Solomon'a Sultan II. Mahmud, ekonomik problemlere rağmen destek vaat etmiş ve yetkililere de yardım için imkânların değerlendirilmesi talimatı vermiştir. Fakat sonuçta Rusların İmereti'den çıkarılarak Gürcü kralının ülkesine dönmesi mümkün olmamış ve kral beş yıl kaldığı Trabzon'da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Gürcü kralının ülkesine dönmesini temin etmede başarılı olamamasını çeşitli sebeplerle izah etmek mümkündür. Öncelikle ifade

⁶³ BOA, HH, 44604, 44606.

⁶⁴ Şinasi Altundağ, "Osmanlı İdaresi ve Gürcüler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. X, sy. 1-2 (Mart-Haziran 1952), s. 82. Ayrıca bk. Nebi Gümüş, *Osmanlı Devleti'nin Gürcistan Siyaseti (1808-1839)*, yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1993, s. 33-36, 43-46.

etmek gerekir ki, devlet bu dönemde askerî ve ekonomik problemlerle boğuşmaktadır. Buna bir de valiler arasındaki koordinasyon eksikliğini eklemek gerekir. Bu sonucun ortaya çıkmasında Rusya'nın bölge ile ilgili planlarının da önemli payı vardır.

Rusların İmereti'den çıkarılıp kralın ülkesine dönebilmesi çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da gerilemesine yol açmıştır. İmereti'nin kaybı, Batum ve Ahıska'yı Rus saldırılarına karşı savunmasız hale getirmiştir. Sonraki dönemde önce Ahıska daha sonra Batum Rusların eline geçecektir. En az bunlar kadar önemli bir sonuç ise, bugünkü Ermenistan devletinin Rus-İran ve Rus-Osmanlı savaşlarının ardından 1828-1829'da Ruslar tarafından kurulması olmuştur. Bunlardan sonra ise Rusların Doğu Anadolu'yu ele geçirmeleri söz konusu olacaktır. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Batum'la birlikte Artvin, Ardahan ve Kars'ın Rusların eline geçmesi ile sonuçlanmıştır. Kafkasya'daki bütün bu kayıpların, İmereti politikasının muvaffakiyetsizliği ile başladığı ve bunun Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve gerilemesinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Veya başka bir ifadeyle son Gürcü kralına verilen desteğin başanya ulaşmamasının, Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı ve askerî kabiliyetlerini yitirmekte olduğu bir döneme denk gelmesiyle ilgili olduğu da söylenebilir.

SON GÜRCÜ KRALI II. SOLOMON'UN RUSLARA KARŞI MÜCADELESİ ve OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ

THE STRUGGLE OF THE LAST GEORGIAN KING SOLOMON II AGAINST RUSSIANS AND HIS RELATIONS WITH OTTOMAN EMPIRE

Nebi GÜMÜŞ

Solomon II (1789-1810), the king of Imereti, the last Georgian ruler, struggled to defend his country against Russian invasion. But he was obliged to submit in 1810 and put in prison by Russians in Tbilisi. He managed to escape from prison and he came to Ahıska and took refuge to the Ottoman Empire. After he came to Trabzon passing from Erzurum conducted there his people and struggled for country's freedom by the support of Ottomans.

Ottomans supported him to get Russians out of the Western Georgia and to make him return to his country. For succeeding this aim, there were many correspondences amongst Ottoman offices, and all possible efforts were carried out. Yet, this attempt failed and the king died in 1815 after he had passed five years in Trabzon. The grave of the king which was at the courtyard of the Greek Church in Trabzon was transported to the Georgia in 1990.

كفاح آخر ملك الكرج سولومون الثاني ضد الروس وعلاقته مع الدولة العثمانية

ءءفء آءر ملك الكرج سولومون الثانى عن بلءء ضء اسءءلاء الروس علفه؁ ولكنه فشل واءظر لقبول ءكم الروس فى عام 1810 م؁ وءبس فى ءفلىس بعء أن قبض علفه؁ وبعء مءءة قصبءرة فر من السءن والءءأ الى الءولة العثمانىة عقب وصوله الى آءسءه؁ وءهءب إلى طربزون عن طرءق أرضروم؁ واشءرك فى كفاء شعبه ضء الروس من هناك بمساءءءة العثمانىىن. ساعءه العثمانىون على أن يعوء إلى بلءه؁ وىءمكن من طرء الروس من بلءه؁ وبءل له العثمانىون كل مساعءة ولكن كل هءه الءهوء انءهء بالفشل؁ وءوفى الملك فى طربزون عام 1815 م بعء أن ناضل ءمس سنواء؁ ونقل قبره الكائن فى ءءىقة كنىسة الروما إلى جورءىىا سنة 1990 م

